

SVIJET PRIRODE U ISLAMSKOJ PERSPEKTIVI

Vehid ARNAUT

Ured za zekat Rijasetu Islamske zajednice

arnautvehid@yahoo.com

SAŽETAK: Čovjek je stvoren od zemlje, na njoj živi, iz nje se hrani, i na kraju se u nju i polaže nakon ovozemnog života. Kao jedinom stvorenju koje ima pravo izbora, pokornosti ili nepokornosti, ostavljena mu je mogućnost da podarene blagodati odgovorno koristi. Neodgovornim odnosom spram prirode i njenih blagodati, čovjek može preći granice i nanijeti štetu sebi i stvorenjima oko sebe. Posebno je to izraženo u vremenu nakon industrijske revolucije, koja je čovjeka stavila u centar, a prirodu promovira isključivo kao resurs koji se može koristiti bez ikakvih ograničenja. Takvim odnosom čovjek ugrožava život na Zemlji. Islamski princip odnosa spram prirode vraća čovjeka njegovom iskonu, emanetu halife odgovornog za svoje postupke, i poziva ga na odgovornost Gospodaru svega stvorenog za taj emanet. Kroz analizu islamskih izvora, u ovom radu ćemo istraživati i ukazati na temeljne principe ekologije, ravnoteže i odgovornosti u islamu.

Ključne riječi: islam, priroda, stvorenja, emanet, stvaranje

Uvod

Priroda u islamu zauzima središnje mjesto znaka Božije veličine i moći. Svaka komponenta svijeta prirode, od biljaka i životinja do planina i mora, smatra se stvorenom po Božijoj volji, a ljudi imaju odgovornost da čuvaju tu Božiju tvorevinu. Kroz analizu islamskih izvora, u ovom radu ćemo istraživati i ukazati na temeljne principe ekologije, ravnoteže i odgovornosti u islamu.

Primarni izvori islamskog učenja o prirodi su Kur'an i hadisi u kojima su jasno navedeni temelji odnosa na relaciji Bog – čovjek – priroda. Uz to, djela iz islamske filozofije sadrže brojne teme o onome što bi se na Zapadu nazvalo *teologijom prirode*. Sastavni dio ovih djela su radovi iz tesavufa koji sadrže najdublje izraze *islamske metafizike i teologije prirode*.

Priroda je potvrda Božijeg bivanja – blagodarno djelo Božijeg stvaranja

U islamu, cijeli svemir se smatra stvorenjem Allaha, dž.š., Koji je stvorio sve u ravnoteži i harmoniji. Kur'an često spominje prirodu kao znak Božije moći i kreativnosti, pozivajući ljude da obrate pažnju na svijet oko sebe i da razmotre njegove tajne:

A što ne pogledaju Zemlju, koliko plemenitih vrsta bilja dadasmo da po njoj raste? Zaista je u tome znak, ali većina njih neće da vjeruje (Eš-Šu'ara, 7–8).

A Zemlju smo prostrli i po njoj nepomične planine razbacali i učinili da na njoj sve s mjerom raste, i dajemo vam iz nje hranu, a i onima koje vi ne hranite. I ne postoji ništa čije riznice ne posjedujemo, a od toga Mi dajemo samo onoliko koliko je potrebno (El-Hidžr, 19–21).

Allah je onaj koji šalje vjetrove da donesu oblake, zatim ih usmjere prema

zemlji, pa ih ujedinjuju u kišu, kojom oživljava zemlju nakon što je bila mrtva (Er-Rum, 48).

“Halk je izraz koji se koristi u Kur'anu za opisivanje Allahovog, dž.š., stvaranja svijeta. To je sveobuhvatni pojam koji uključuje sve pojedinačne stvari koje vidimo oko sebe uključujući i nas same. Riječ *okruženje* može se koristiti kao zamjena za *halk* u većini situacija. Zemlja je jedini dom koji ljudi dijele s milionima drugih vrsta za koje mnoge od njih i ne znamo. Ona pruža ljudima i svim drugim živim bićima sve za zadovoljenje svih potreba. To je dar od Stvoritelja za prošle, sadašnje i buduće stanovnike ovog svijeta” (Khalid, Thani, 2007).

Bog je apsolutni Stvoritelj, i sve u univerzumu – od najdaljih galaksija do najdubljih mora i najmanjih čestica – rezultat je Njegove volje i

moći. Svaki dio stvaranja, čak i sama priroda, nosi duboko značenje koje nas podsjeća na Njegovu savršenost i nepobjedivu moć.

Sam čin stvaranja svijeta je jednostavan za Boga, jer Njegova riječ ima neograničenu snagu: samo kaže "Budi!" i sve nastaje. Ovo pokazuje razliku između Božije moći i ljudskih mogućnosti – ljudi mogu stvarati samo iz postojećih resursa, dok Bog stvara iz ničega.

Priroda u Kur'anu

Priroda se u Kur'anu pojavljuje u šest različitih nivoa:

Prvo: nebo (spominje se 120), nebesa (190), Zemlja (461), Sunce (33), Mjesec (27), zvijezde (13), planeta (5), vjetar/vjetrovi (27), oblaci (9) i ptice (20).

Drugo: zemlja (spominje se 461), brdo/brda (39), kamen (12), zemljana prašina (17), glina (12), vatra (145), željezo (6), zlato (8) i srebro (7).

Treće: voda (63), rijeka/rijeke (59), izvori (22) i more (41),

Četvrto: sadnja (14), drveće (26), biljke (27), zelenilo (8), plodovi (24), vrtovi i cvijeće.

Peto: životinje zvijeri (3), konji, mazge, magarci, krava, kamila, insekti i dr.

Šesto: ljudsko tijelo i njegove tjelesne potrebe: jelo, piće, zaštita, njegova uloga na ovom svijetu.

Naši prethodnici su nauku o prirodi podijelili na ovih šest nivoa i imenovali ih naukama: o *kosmosu* (*ilmul-feleki vel-enva'i*), *rudama* i *mineralima* (*meadin*), *biljkama* (*nebat*), *životinjama* (*hajvan*) i čovjeku, psihologiji (*nefs*) i njena vezi s tijelom (Hanafi, 2010:2–8).

Raznovrsnost života na Zemlji – različite vrste biljaka, životinja, pa i ljudi – rezultat su Njegove moći. Svaka vrsta, bez obzira na to koliko je mala ili velika, ima svoju specifičnu funkciju i mjesto u Božijem stvaranju.

Pored vidljivih znakova, postoje nizovi sakrivenih i očima nevidljivih svjetova i odnosa u prirodi koje poznaje samo njihov Stvoritelj. Oni se

pojavljuju u svim vidovima stvaranja ili refleksijama, od stvorenja, govora, kretanja po jasno označenim putanjama, do principa po kojima se sve odvija u skladu koji se naziva *fitra*.

"Objava Nestvorenog je objava vječnog Božijeg Govora (*kalamullah*) npr. *Kur'ana*, *Tevrata*, *Indžila*. Objava stvorenog je, u najširem smislu kazano, neobuhvatno i nesagledivo Božije stvaranje. U Prirodi se očituje stvaranje svjetova svemira, te potom minerala, biljaka (flore), životinja (faune), čovjeka. Vanjsku Prirodu vidljivu ljudskim perceptivnim i receptivnim moćima Kur'an naziva općom sintagmom: Nebesa i Zemlja (*as-samawat wa l-ard*). Nutarnju Prirodu, njene nutarnje zakonitosti, ili to po čemu jeste kakvoća stvari i stvorenja, Kur'an imenuje riječima *fitrah* ili *sunnah*. Priroda je sa svojim svjetovima u Kur'anu raskošno pokazana. Svojim porijeklom i postojanjem Priroda je Božije stvaranje" (Karić, 2008:64).

Božije stvaranje, pored jasnog smisla *Gospodaru naš*, *Ti ovo ništa nisi uzalud stvorio* (Alu Imran, 191) sa sobom nosi i ljepotu u onome što je stvoreno. Čovjek, kao i sva druga bića, uživaju u blagodatima koje su na njihovu korist, ali i koje im estetski veoma dobro odgovaraju.

"Semiotika prirode u Kur'anu može se sažeti u jednostavnu temeljnu istinu: Priroda je tijelo stvorenih znakova koji otkrivaju Božiju blagodat, milost i stvaralačku dobrotu čovječanstvu. Ali ljepota kojom je Bog obdario zemlju također je test: *Ono što je na zemlji mi smo napravili, ali kao svjetlucavu predstavu za zemlju (zinatan laba), kako bismo ih mogli iskušati – koje od njih ponašaju se najbolje*" (McAuliffe, 2003:535).

Kako primjećuje dr. Yusuf Qaradawi, dva su temeljna principa na kojima obitava priroda, ona je je prilagođena u svim segmentima na koristan ugodnog života čovjeka i upotpunjavanja njegovih potreba, kao i da je stvorena kao jedna cjelina koja jedna drugu nadopunjuje i djeluje

zajedno, shodno zakonitostima koje je postavio Uzvišeni Gospodar (Al-Qaradawi, 2001:246).

Kada se na cjelovit način pogleda svijet stvorenog, kada mu se pristupi kao daru od njegovog Stvoritelja, vjernici duboko u sebi osjećaju zahvalnost na podarenoj blagodati i traže načina da zahvale na njoj.

"I ovo nas konačno dovodi do treće definicije prirode koja je data Kur'anom: priroda je utjelovljenje Božije milosti. Zapravo, s obzirom na to da Božiju volju ne veže nikakva druga volja, a s obzirom na to da je Bog svemoguć, mogao je odabrati provaliju krajnjeg ništavila za razliku od stvaranja punog obilja bića. To što je izabrao ovo drugo, manifestacija je Njegove milosti (rahme)" (Normanul Haq, 2003:123).

Božija moć u stvaranju nije samo nešto što možemo vidjeti u prirodi, to je duboko povezano s našom vjerom i duhovnim životom. Sve u univerzumu, od najjednostavnijeg bića do najdubljih tajni svemira, nosi pečat Njegove moći i mudrosti. Kroz razmišljanje o Njegovom stvaranju, vjernik je pozvan da se pokloni, bude zahvalan i potaknut da bolje razumije svoju ulogu u ovom Božijem svijetu.

Princip ravnoteže i harmonije (*mizan*)

U islamu je *mizan* (ravnoteža) ključni princip. Svi prirodni procesi i ekosistemi postoje u savršenoj ravnoteži, koju ljudi ne smiju narušavati. Svi resursi na Zemlji – voda, zrak, tlo, biljke i životinje – Božiji su darovi, a ljudska bića su samo privremeni upravitelji tih darova. Mizan je, prije svega, pokazatelj Božije moći i savršenstva. Kur'an jasno naglašava da je Bog stvorio univerzum s preciznom ravnotežom, gdje ništa nije prepušteno slučaju. Allah kaže: *I nebo je podigao i postavio mizan, da ne biste narušavali mizan. I uspostavite mizan pravedno, i ne smanjujte mjeru* (Er-Rahman, 7–9).

Ovaj ajet jasno ukazuje na to da je Bog stvorio savršeni mizan, univerzalnu

ravnotežu, u kojoj sve stvari imaju svoje mjesto i funkciju. Niko, ni čovjek ni priroda, ne smije narušiti ovu ravnotežu. Svaka stvar u univerzumu je precizno usklađena i upravljana Božijom voljom, od atomskih čestica do galaksija, od zakona gravitacije do ciklusa života i smrti. Mizan u ovom kontekstu nije samo fizička ravnoteža, već i duhovna, moralna i društvena ravnoteža koju čovjek treba poštovati.

“Doslovno ‘skala ravnoteže’, riječ ‘mizan’ ukazuje na sklad Allahovog stvaranja. Izražava savršenu ravnotežu i apsolutnu pravdu stvaranja, koju su ljudi, kao nasljednici, dužni pomoći u održavanju. Allah kaže: *Sunce i Mjesec se okreću prema obratnicima, a zvijezde i drveće klanjaju se u obožavanju. On je podigao nebo i postavio ravnotežu tako da niko ne može prekršiti ravnotežu* [Kur’an, 55:5–8]. Ljudi moraju pomoći u održavanju kosmičke ravnoteže djelujući pravedno prema prirodi, kao i jedni prema drugima.”¹

Premda nije stvoritelj prirode, niti njen održavatelj, čovjek može narušavati njen sklad djelujući prema principima *fesada*,² nereda kojim narušava Božiju kreaciju. On se može ogledati u nizu aktivnosti koje čovjek čini, od nekontroliranog uništavanja prirodnih resursa, zagađivanja čistih predjela, uništavanja biodiverziteta pa do narušavanja međuljudskih odnosa. Stoga Fazlun Khalid upozorava: “...da nam je Allah Uzvišeni naredio da budemo pravedni prema prirodnom poretku i da ga održavamo u ravnoteži” (Khalid, Thani, 2007:44).

Ljudska odgovornost prema prirodi

U islamskom učenju, čovjek je stvoren kao Božiji namjesnik (halifa) na Zemlji. Namjesništvo nije samo

privilegija, nego i teret koji podrazumijeva upravljanje Zemljom u skladu s Božijim zakonima i očuvanju ravnoteže u stvaranju. Čovjek, kao Allahov namjesnik na Zemlji, treba upravljati prirodom i društvom na način koji odražava Božiju pravdu, milost i mudrost.

Allah, dž.š., kaže: *A kada je tvoj Gospodar rekao melecima: ‘Zaista ću Ja na Zemlji postaviti namjesnika...’* (El-Bekare, 30). Ovaj ajet se odnosi na Adema, prvog čovjeka, koji je postavljen kao Božiji namjesnik na Zemlji. Kroz ovu ulogu, čovjek je pozvan da vodi život u skladu s moralnim vrijednostima koje je Allah propisao. Namjesništvo nije samo politička ili ekonomska vlast, već je to i duhovna odgovornost da čovjek bude pošten, pravedan i mudar u svom postupanju.

“Islam odgaja muslimana na principu saradnje sa svime što ga okružuje u duhu dobročinstva, kao što se prenosi u hadisu kog prenosi Muslim: ‘Zaista je Allah propisao dobročinstvo prema svemu.’ Što znači da je to učinio strogom obavezom” (Al-Qaradawi, 2010:23).

Na osnovama namjesništva, čovjeku je data odgovornost da razvija etiku očuvanja Božije kreacije, kroz odgovoran i brižan odnos prema svemu stvorenome. Razrađujući tematiku etike prema prirodi u islamu, Ibrahim Ozdemir nudi principe koji se mogu izvesti iz kur’anskog teksta.

“Sljedeći principi, koji su neophodni za bilo kakvu ekološku etiku, mogu se izvući i izvesti iz Kur’ana:

1. Prirodni svijet ima ontološko i objektivno postojanje kakvo je stvorio Bog i koje odražava Njegova imena i svojstva.
2. Priroda u cjelini, koju je stvorio i održava Bog, ima suštinsku i inherentnu vrijednost, neovisno o korisnosti za ljude.
3. Ljudska bića, iako na vrhu kreacije, samo su članovi zajednice prirode. Oni imaju odgovornosti prema cijeloj okolini, baš kao što imaju odgovornosti prema svojim porodicama.

4. Ljudska bića su namjesnici Boga na zemlji, i zato će im ubuduće biti suđeno za njihova djela. Oni će biti odgovorni i za svoje postupke povezane s okolinom.
5. Biološka raznolikost i bogatstvo ekosistema rezultat su Božijeg stvaranja i Njegove volje; stoga ekosistem treba poštovati i održavati.
6. Priroda je stvorena u redu i ravnoteži i s izvanrednom estetskom ljepotom, i svi ovi aspekti prirode, dok unapređuju život čovječanstva ovdje, trebaju biti poštovani, razvijani i zaštićeni u skladu s tim.
7. Svi obrasci ljudske proizvodnje i potrošnje trebaju se temeljiti na ukupnom poretku i ravnoteži prirode. Prava čovječanstva nisu apsolutna i neograničena. Ne možemo bezbrižno konzumirati i zagađivati prirodu kako želimo.
8. Spriječiti pojavu korupcije u ekosistemima, spriječiti korupciju na Zemlji (*fasād fi’l-ard*), jedna je od primarnih odgovornosti svih vjernika” (Ozdemir, 2003: 60).

Ova čovjekova odgovornost posebno dolazi do izražaja ukoliko se poveže s činjenicom da cijeli Svemir, na njemu svojstven način, slavi Allaha i *zikr* Mu čini.

“...sav kosmos slavi Allaha, dž.š., kosmos s čovjekom učestvuje u slavljenju i pokornosti Stvoritelju i Allah se obraća i drugim stvorenjima, a ne samo čovjeku (naprimjer pčeli, zemlji, nebesima, vatri) te stoga čovjek treba brinuti o čitavom kosmosu od najmanjih do najvećih stvorenja” (Jum’a, 2009:21).

Namjesništvo čovjeka na Zemlji također podrazumijeva odgovornost prema drugim ljudima, životinjama i svim živim bićima. Islam poziva na uzajamno poštovanje, ljubaznost, pravdu i saosjećanje prema svim Allahovim stvorenjima.

“U islamskoj ekološkoj etici, budući su sva prava izvorno božanska, svako biće u Prirodi ima svoje

¹ “Ekologija i islamske vrijednosti”, <https://www.islamweb.org/en/article/101577> (posjećeno 24.6.2025. godine).

² Allah kaže: *Kada im se kaže: ‘Ne remetite red na Zemlji!’ – odgovaraju: ‘Mi samo red uspostavljamo!’ Svašta! Uistinu, oni nered siju, ali to ne osjećaju* (El-Bekare, 11–12).

pravo (haq). Priroda ima svoja prava koja joj kao i čovjeku daruje Bog. Ona sudjeluje u slavljenju Boga i u ozbiljenju vrijednosti. Stoga je Priroda objekt moralnih dužnosti” (Hodžić, 2005:277).

Ovaj svijet je prostor u kome čovjek obitava te se stoga prema njemu mora odnositi tako “da tu kuću pazi na način unapređenja svih pogodnosti i ugodnosti” (Hemet-pašazade, 2010:2).

Muslimani su promatranje i promišljanje prirode uvijek smatrali veoma važnim aspektima i svog duhovnog putovanja. Koncept čovjeka i prirode, kao i prisustvo metafizičke doktrine i hijerarhije znanja, omogućili su islamu da razvije mnoge prirodne (fizičke) nauke koje su utjecale na razvoj znanosti na Zapadu, a da u isto vrijeme pioniri tih nauka budu nosioci metafizičkog znanja.

“Neko kao što je Ibn Sina mogao bi biti liječnik i peripatetički filozof, a ipak izlagati svoju ‘originalnu filozofiju’ koja je tražila znanje putem iluminacije. Nasir

al-Din al-Tusi bi mogao biti vodeći matematičar i astronom svog vremena, kao i autor izvanredne rasprave o sufizmu. Muhy al-Din ibn al-‘Arabi bi mogao biti vodeća ličnost u naježoteričnijoj dimenziji sufizma, a ipak objasniti širenje svemira i kretanje objekata. Džabir ibn al-Hayyanova privrženost sufizmu nije ga spriječila da osnuje algebru i hemiju. A Ibn Jarir al-Tabari, jedna od najistaknutijih ličnosti u islamskoj jurisprudenciji, historiji i tumačenju Kur’ana, pisao je o vjetrovima koji gone oblake kako bi kiša padala. Ibrahim Haqqi iz Erzuruma, poznati sufija iz sedamnaestog vijeka, bio je briljantan astronom i matematičar, kao i specijalista za okultne nauke” (C. Foltz, 2003:242).

S obzirom na činjenicu da prirodni poredak “nije neovisno područje stvarnosti, već da njegovo načelo počiva u drugom području stvarnosti, koje je božansko” (C. Foltz, 2003:244), čovjek treba zahvaljivati Bogu na poklonjenim blagodatima i iskazivati strahopoštovanje prema podarenom, posebno imajući u vidu da je: “...u

islamskom svjetonazoru kosmos u pokornosti Allahu, slavi Ga i sedždu Mu čini. Voli pokorne Allahove robove i plače zbog njihovog odlaska s dunjaluka, a prezire nepokorne i kafire i ne žali nad njihovim nestankom ili propašću” (At-Tuwaygiri, 2010:15).

Zaključak

Kroz Kur’an i sunnet vjernici su pozvani da čuvaju prirodu kao manifestaciju Božije moći. Njihova odgovornost kao Božijih namjesnika na Zemlji zahtijeva pažljivo upravljanje resursima, poštovanje životinjskog i biljnog svijeta te očuvanje okoliša za buduće generacije. U tom kontekstu, priroda nije samo fizički prostor koji treba očuvati, nego i duhovni izvor kroz koji ljudi mogu dostići duhovnu povezanost s Bogom. Vjernici u svim poslovima, pa i u odnosu prema drugim stvorenjima, *svjetovima* koji ih okružuju, traže način da ostvare ravnotežu, duhovni smiraj i zasluže milost Gospodara stvorenog, kako na ovom svijetu u ugodnom životu, tako i u vidu nagrade na ahiretu.

Literatura

- C. Foltz Richard (2003). “Islamic Environmentalism: A Matter of interpretation”, *Islam and Ecology*. Cambridge: Harvard University Press.
- “Ekologija i islamske vrijednosti”, <https://www.islamweb.org/en/article/101557/ecology-and-islamic-values-i> pristupljeno 24.6.2025. godine.
- Hanafi, Hassan (2010). *Hal gaba al-ihsas bi al-bi’a fi al-wa’y al-‘arabi al-islami*. ‘Amman: Al-Mu’tamar al-‘am al-kamis ‘ašar li akadimiyya Ali al-bayti al-Malikiyya al-Bi’a fi al-islam.
- Hodžić, Dževad (2005). “Islamski religijski osnovi za svjetsku ekološku etiku”. U: *Etika*. Priredio Dževad Hodžić. Sarajevo: Fakultet islamskih nauka u Sarajevu.
- “Islam’s view of Nature”, <https://funci.org/islams-view-of-nature/?lang=en&lang-en> pristupljeno 2.1.2025.
- Jum’a, Ali (2009). “*Al-Bi’a val-hifazu ‘alajha min manzur islami*”. Al-Qahira: Šarika al-Wabil as-Sayyib.
- Karić, Enes (2008). “Ekološke poruke Kur’ana”, *Novi Muallim*, IX, 35, 64.
- Khalid, Fazlun, Thani, Ali Kh. (2007). *Teachers Guide Book for Islamic Environmental Education*. Birmingham: The Islamic Foundation for Ecology and Environmental Sciences. https://ifees.org.uk/wpcontent/uploads/2020/04/teachers_guide_book_english..pdf pristupljeno 20.2.2025.
- Kur’an s prijevodom značenja na bosanski jezik*. Preveo Besim Korkut. Rijad.
- (Al-)Qaradawi, Yusuf (2001). *Ri’ajetu el-bi’ah fi šari’ati al-islam*. Al-Qahira: Dar al-šuruq.
- (Al-)Qaradawi, Yusuf (2010). *Ar-Raka’iz al-islamiyya li ri’aya al-bi’a*. ‘Amman: Al-Mu’tamar al-‘am al-kamis ‘ašar li akadimiyya Ali al-bayti al-Malikiyya al-Bi’a fi al-islam.
- (At-)Tuwaygiri, ‘Abd al-‘Aziz (2010) *Al-Qiyam al-islamiyya wa dawruha fi taqdim hulul al-muškilat al-bi’iyya al-‘alamiyya*. ‘Amman: Al-Mu’tamar al-‘am al-kamis ‘ašar li akadimiyya Ali al-bayti al-Malikiyya al-Bi’a fi al-islam.
- McAuliffe Jane Dammen (2003). *Encyclopedia of the Qur’an*. Volume three. Boston.
- Ozdemir, Ibrahim (2003). *Islam and Ecology, Toward an Understanding of Environmental Ethics from a Qur’anic Perspective*. U: *Islam and Ecology: A Bestowed Trust*. Cambridge: Harvard University Press.
- S. Nomanul Haq *Islam and Ecology: Toward Retrieval and Reconstruction*, https://www.amacad.org/sites/default/files/academy/multimedia/pdfs/publications/daedalus/fall2001/01_fall_daedalus_Haq.pdf pristupljeno 4.12.2025.
- Šukrullah, ibn Hemet-pašazade (2010). *Al-Bi’etu wa Azarbajdžan*. ‘Amman: Al-Mu’tamar al-‘am al-kamis ‘ašar li akadimiyya Ali al-bayti al-Malikiyya al-Bi’a fi al-islam.

Abstract

THE NATURAL WORLD
IN THE ISLAMIC PERSPECTIVE

Vehid Arnaut

Human beings are created from the earth, live upon it, derive sustenance from it, and ultimately return to it after their worldly life. As the only creature endowed with the freedom of choice – obedience or disobedience – humans are entrusted with the responsibility to use the blessings bestowed upon them in a conscientious manner. Through irresponsible attitudes toward nature and its resources, humans may transgress boundaries and cause harm to themselves and other creatures. This tendency has become particularly pronounced since the Industrial Revolution, which placed humans at the center and promoted nature solely as a resource to be exploited without limitation. Such an approach endangers life on Earth. The Islamic perspective on relationship with nature restores humans to their original role as trustees (*khulafāʾ*), responsible for their actions and accountable to the Lord of all creation for the trust (*amānah*) they bear. Through analysis of Islamic sources, this paper explores and highlights the fundamental principles of ecology, balance, and responsibility in Islam.

Keywords: Islam; nature; creation; *amānah*; creation.

الموجز

عالم الطبيعة في المنظور الإسلامي

وحيد أرناؤوط

لقد خُلق الإنسان من الأرض، وعليها يعيش، ومنها يتغذى، وفيها يُدفن بعد الموت. وبما أن الإنسان هو المخلوق الوحيد الذي يملك حق الاختيار، والطاعة والعصيان، فإنه مُنح الفرصة لاستخدام النعم الممنوحة له استخداماً مسؤولاً. أما إذا تعامل الإنسان مع الطبيعة وخيراتها بإهمال، فإنه بذلك يتجاوز الحدود ويلحق الضرر بنفسه وبالمخلوقات من حوله. ويبدو هذا جلياً بشكل خاص في الفترة التي أعقبت الثورة الصناعية، التي وضعت الإنسان في المركز، وروجت للطبيعة على أنها المورد الحصري الذي يُمكن استخدامه دون أي قيود. وبهذه العلاقة، يُعرّض الإنسان الحياة على الأرض للخطر. أما المبدأ الإسلامي في العلاقة مع الطبيعة فإن يُرجع الإنسان إلى أصله، إلى أمانة الخليفة المسؤول عن أفعاله، وبأنه سوف يُحاسب عن تلك الأمانة أمام ربّ المخلوقات. ومن خلال تحليل المصادر الإسلامية، فإننا سنبحث ونشير في هذا المقال إلى مبادئ علم البيئة الأساسية، والتوازن والمسؤولية في الإسلام.

الكلمات المفتاحية: الإسلام، الطبيعة، المخلوقات، الأمانة، الخلق.